

GACS GÁBOR

Gacs Gábor a Derkovits-díjasok közé tartozik.

1930. jan. 5-én született Pestújhelyen. 1954-ben végezte el a Képzőművészeti Főiskolát és jelentkezett műveivel a nyilvánosság előtt. Ettől kezdve talán nem is akad olyan kiállítás, amelyen többkevesebb művel ne szerepelt volna. Első önálló kiállítását 26 éves korában, 1956-ban rendezte a Fényes Adolf tereben. 1959. jan. 1-től Derkovits-díjat kapott. Az eltelt évek során járt Bukarestben, Moszkvában, Párizsban, megfordult Olasz- és Kelet-Németországban, Csehszlovákiában, Bulgáriában. Művei szerepeltek Cseh-, Lengyel-, Finn-, és Svédországban, Bulgáriában, Kínában, továbbá Antwerpen (1958), Moszkva, Bukarest (1958), Párizs (Biennálé 1959), Bécs, Varsó, Brüsszel kiállításain.

Nyolc év után újabb nyilvános számadásra készül, ez alkalomból talán nem lesz érdektelen, ha munkásságáról megpróbálunk összefoglaló képet rajzolni.

Gacs Gábor eddigi pályája rendszeres, komoly munkáról ad számot s ez a kettő együtt nyújthat biztosítékot arra, hogy az íranta eddig is megnyilvánult érdeklődés, a munkásságához fűződő reményesség nem alaptalan. Sok rehetőség vetél már el, vagy rekedt meg hosszú időre, mert képtelen volt magát rendszeres munkára fogni. Napjainkban is akad erre példa. Számosan estek áldozatul a romantikus művészzemléletnek, mert nem vették észre, hogy amikor a tudós, a kutató, a munkás, a paraszt, a hivatalnok, egyszerűen a társadalom majd minden felnőtt tagja rendszeres napi munkát végez, akkor az emberek a művésztről is a rehetőséggel való komoly gazdálkodást, ennek komoly alkotásokban való megnyilvánulását kéri számon.

Gacs Gáborra a fegyelmezett munka jellemző. Tudja, hogy a számadáskor csakis a művek jöhhetnek tekintetbe. Ebből a szempont-

ból valóban közbömbös az, hogy magát az élettrajzi keretet milyen emberi események töltik ki: bármi segítette is, vagy akadályozta a művek érlelését és születését, a hozzáértő közönséget a mű értékelésében nem befolyásolhatja sem az a bizonyos „művészi” extravagancia, sem a könnyed alkotói módszer, sem a keserves erőfeszítés, bármelyik — vagy akár egymást váltva mindegyik — hűződjék is meg az alkotás mögött.

Gacs Gábornak a művészeti gimnáziumban Dudás Jenő, a Főiskolán hosszabb ideig Konecsni György és Barcsay Jenő volt a mestere. Nagyon szerette Szalay Lajost, főleg expresszív kifejezés módja miatt, anélkül azonban, hogy bármikor is szolgai módon került volna a hatása alá.

A Főiskolán a könyvillusztráció kérdései foglalkoztatták különösebben, de eddig mindössze csak a Timár Máté Majoros Ádám krónikája c. könyvéhez készített tollrajzaival lépett a nyilvánosság elé (1958). Pedig Gacs vérbeli és nagy kultúrájú illusztrátor, aki azonban úgy látszik, akkor érzi magát elemében, ha a maga kedve szerint választhatja a témát. Villon, Zola, Dosztojevszkij, Gorkij, Traven, Thomas Mann, Dürrenmatt, Vörösmarty, Ady Endre, Juhász Gyula, Tóth Árpád, József Attila műveivel készített merész fantáziájú illusztrációiról győznek meg, hogy számára nem létezik ellentmondás tartalmi előírás és a művészi kifejezés szabadsága között. Villonnál a testiség kultuszát ragadja meg, Juhász Gyula Dózsa-fejében a kirelhetetlen szociális igazságot fejezi ki, a Dürrenmatt-hoz (Az öreg holnap látogatása, A nagy Romulus, A kutya) készült rajzaiban a hónap elé úttalanul meredő társadalmi életérzést, nem egyszer már-már a *fantasztikum* határát súrolva. Közben olyan szelíd líraiságú illusztrációival is találkozunk, mint amilyen a Tóth Árpád *Tavaszi holdtölte* című verséhez készült rajz.

Gacs Gábor: Dürrenmatt illusztráció

Illustration pour une oeuvre de Dürrenmatt

Иллюстрация к произведению Дюрренматта

Gacs Gábor: Portré vázlat

Esquisse de portrait

Эскиз портрета

Már e néhány példa is érzékelteti, mily széles ívű Gacs érdeklődése és megjelentető képessége. Illusztráció, ha közvetve is, mivel a maga kedvelésére készítette őket, azt a régi igazságot bizonyítják, hogy tartalomtól független illusztráció nincs. Nem mond ennek ellent a Honegger zenéjére készült „illusztráció” sem. Ha ugyanis az illusztráció független a tartalomtól, akkor legfeljebb csak a téma variációja lehet, amit azonban a tartalom adekvát kifejezésétől teljesen bajiashadhatunk el. Gacs Gábornak nem jelent terhet a tartalomhoz való ragaszkodás, ugyanakkor szárnyára engedni képzelőerejét is. A *Tavaszi holdvilág* valóság és álom kettős világában játszódik. De az álom is mint konkrétum jelenik meg, ennek megfelelően alakul az illusztráció is: a képmezőben alul a férfi fejét realizitkusabban formálta meg, s fölötte lebeg a nyitott ablakkereten túl a hold sugárkérvéjében az álom lányalakja. („Nem-nyírt buja lombo, öreg liget árnyán / Hol ring ezer ág a sok orgonafán / Szép, gyermeki álom igézete vár rám, / Mély, tiszta tekintetű, széke leány.”) Ezek az illusztrációk azt mutatják, hogy Gacs sokszor kemény vonalai és hideg színei mögött az érzések mélyvizei áramlanak.

Az illusztrációhoz — mint kisgrafikai műfaj — közel áll az ex libris. Idevágó alkotásainak megvan a maguk művészi hitele, nem lehúzzák, hanem röptetik a képeleket. Igényesen formálja könyvjegyeit, mit sem engedve művészetén kívüli szempontoknak, sem a kicsinyes tematikai előírásoknak, tartalmi zsűfőságnak, sem az erőltetett szimbolikának. *Fuvolás* c. ex librisén a két arc egybeomponásában, az arcélek finom és ugyanakkor szellemes játéka s az egész képet megbonthatatlan egysége a tartalmi mondanivaló és a formai virtuozitás egyik legszebb példája.

Gacs művészi fejlődésében a döntő fordulatot a *Hódmezővásárhely* való találkozás okozta, amelynek művésztelépére — számítása ellenére — márol-holnapra beutalták. Ebben az új magyar képzőművészetben egyre nagyobb jelentőségre emelkedő városban, a valóság eddig nem ismert rétege tárult a fiatal fővárosi művész elé. Színbén, formában egészen másféle világ, mint smiben eddig élt és hitt. Hosszú ideig mit sem tudott kezdeni az őt körülvevő tájjal, a széles és kevéspép utcákkal, a végtelen mezők napszitta dűlőivel, a tanúk szégyenes népcével. Ráadásul a tájképfestéstől valósággal viszolygott, mivel addig csak a figurális témák érdekelték. Hosszú vívódás után már majdnem a teljes elcsüggedés vette rajta erőt, mikor egyszer csak úgy érezte, kezdi érteni, érezni az Alföld világot. Veles az történet, mint egykor Tóth Árpáddal, a „jónéző búzaföldek” láttán, de annak tragikus pátoza nélkül. „Í érezte meg Gacs, hogy azt a rezignált pátozot, de még a Tornyaiút sem lehet folytatni, sem költői, sem festői módon. Gacsnak a sárguló búzamezők nem búslakodó honfűből réleget, hanem a minden megnyitkozásában dinamizmust igénylő élet parancsáról. Ezt kellett kihallania a változó tájból, együtt érezve a változó emberrel. S ez az újszerű tájfelismerés és emberi szolidaritás jelentkezett Gacs vásárhelyi képein, művészeté sajátjaival, alkotó módszere figyelemmel őkonómiajával.

Így vette észre azt is, hogy szereti a vásárhelyi embereket, szívéhez férköznie a tanyasiak, a lombjuktól cserző-hullajtó akácok, a mártélyi fűszek. A mindenfélét elterülő egyszerűségben felfedezte a monumentális, a déli nap hevében nemcsak az időtlenséget, hanem a kezdődő új élet emberi ritmusát is. Nemcsak a vásárhelyi Tükör utcabeli érdeklődését vette szívesen, otthonra lett a Tisza-parton is — amelyről Tóth Árpád is oly felehetetlenül szép sorokat írt, talán ezért is egyik legkedveltebb költője a művészeknek. („Szállok haza, messze, a barna daruvál, / Amerre ezüst utat ős Tisza vág. . . / Hol mten dobajátul a föld szíve retten, / Hol hallgat a tölgyes a pusztá ölen, / S hol mély remegésű, nagy, ifjú szerelmem / Mint hárszirom illata szállt le fölem. . .”) Megragadta a valóság és ábtócsátst kért az alkotó fantázián. S ekkor egyszerre észrevette: az, ami kezdetben oly egyszerűnek, problémátlanul látszott, a maga szertelen bonnyoltságában tárul fel előtte.

Mindenekelőtt másképpen kezdte látni az embert, aki mindig is igazta s végre meg tudta fogni a táj lélkét is. Arra törekedett, hogy a kettő együtt lélegezzen, egy ritmusban fejezve ki a mondanivalót.

A magáratlálásnak ez a kettős eredménye munkássága új szakaszát indította el. Hódmezővásárhelyen egy időben más tájak is kezdtek érdekelni. Felfedezi magának a Duna-kanyar festői szépségeit. Nagymaros parasztházai, a Duna vizének táj kettészélő csikja, a színiüket váltó partmenti dombok és hegyoldalak éppúgy megjelennek lapjain, mint az Alföld embereknek kemény vonásai és

lirai hevülettel fűtött nyári tájai. Most is, mint mindig, emberben, állatban, tájban, a fák lombzataiban egyaránt a belső szerkezet izgatja, mert úgy érzi, hogy ezen keresztül fejzheti ki a legegységesebben az ember és táj egybefonódó életét és hangulatát. A tárgyak tartópillérei, a konstrukciók az, ami megszabja, hogy a látványból mi minden kerülhet rá a belső vázra. A Duna-kanyar hegyeinek geológiai szerkezetét szinte tapintani lehet a színek által határolt már-már mértani alakzatok mögött (*Nagymaros*). Tudatos fegyelen uralkodik kompozíciós képein is. Emberien valóságilag tapintható az erőt sugárzó izomzat (*Haldszok*), konstrukciós megfontolások következménye alakjainak nyúlánksága is (*Kapdóh*). De ugyanilyen kézzelfoghatóan ábrázolja az atmoszférát is, az alföldi nyár rekkenő hőségét (*Délben*), a munka szeretetét a ritmikus szerkesztésű falképterveken (*Új szánás*), az erő biztonságát (*Kaszáló paraszt*), és a táj nyugalmát fákbán, szénaboglyákbán (*Legeltetés, Fák tehenekek*).

Magára találva, tematikában és technikában egyaránt kisélesedett a művészte. Csepeken a kohászok munkája ragadja meg, a martinászokrol egész sorozat születik s számos üzemi kép is (*A nagyhalapác*). Itt a legnehezebb megbirkózni a feladattal, maga is érzi ezt s a szerzett élményekből még ezután szándékozik sok mindent megvalósítani. — Ugyanakkor az emberiség nagy kérdéseire is érzékenyen reagál. — *A hegyetlen háború* című rajza az apokalipszis borzalmát eleventi meg, de meg kell jegyezni, hogy Gacs még a pusztulás képből sem képes — féltreérés ne esék — kihagyni bizonyos humánus elemeket. Ezért rajzán nemcsak a háború által elpusztított emberek fetrengése látható a vonalak kaotikus kuszaságában, hanem a háttérben a pusztulás fölő magasodó jédt és esett arcok között szép arcú élek is megjelennek, akiket a pusztulástól kiemelkedő felemelt karú férfi figyelmeztet, hogy a háború rétmét komolyan kell venni. E felemelt karban a művész tiltakozik a végpusztulás ellen, az Élet-hez fellebbezve, arra helyezve a hangsúlyt s annai rendelve alá a pusztulást is. E szemléletet nyilván világérett optimizmusa táplálja. A boka gondolatla közelebb áll hozzá (*Béke*, majolika-terv) s ha ehhez a témához nyúl, higgadtabb lesz a vonalvezetés, klasszikus nyugalom árasztja el az arckokat, a színek a megélenkülnek (*Emberpár madárral*).

Akiknek ma a színorgia a báványuk, azoknak Gacs Gábor művészeté — valljuk be — kissé komornak tűnik. Kétségeltem ugyan, hogy az első rápillantás nyomán Gacs képeiről sötétebbaháló ősz-benyomás kelezetük. De a tematikaig sokréti anyag alaposabb megismerése során kiderült, milyen árnyalt színskála érvényesül képein. Az újra szerephez jutó fekete mellett a kékek, a barnák, a zöldek, a sárgák különféle árnyalataival gazdag változatokat ér el még alföldi tájképein is. Pedig Vásárhely színbén lényegesen szerényebb, mint Gacs másik tájszerelmének, a Duna-kanyarnak pompázóbb színvilága, de nem beszélve a Balatonról, amelynek partján 1963 nyarán tábor tve a művész, felvetve a maga számára is izgató kérdést, annyi mindenki után mit kezdhet majd ő az élébe táruló tenger tündérvilágával.

Művészeink közül nem egy él látszólag kettős életet. Egyszerre alkot realista és absztrakt képeket. Kérdés, hogyan tükörözi egyik is, másik is a látható és „láthatatlan” világot, s hogy ő maga is melyikben hisz inkább. A kísérletezésben nagy kedvtelő fiatal Gacs Gábor hogyné próbált volna végig mindent, realizmustól a szürrealizmusig. Ahhoz, hogy végső hangját megtalálja, az útkeresés, a kísérletezés során minden égtájt be kellett kalandoznia. S az eredmény? Azt vallja, hogy a művész elmebet addig, amíg alkotása a másik ember számára is ki tudja fejezni a mondanivalóját. A képet a szemnek festik, de a szem mögött az értelem elkerülhetetlenül utána kérdezi a tartalomnak. Nem a könnyű felfoghatóság a döntő ugyan, de ha már mindenki azt magyaráz bele a kébbe, amit akar, vagy amikor már a forma s a színkompozíció sem mond semmit, nem művészetéről van szó, hanem a búvészműtatványok ismétlődő mókairól, amelyeket legfeljebb az tart érdekesnek, aki először találkozik velük.

Áttekintve a megített utat, úgy látszik, hogy egy különösebb zökkenőktől mentes pálya rajzolódik elénk. Gacs a világ legtermészetesebb dolganak tartja, hogy festőművész-grafikus lett belőle, s mégis, gyakran rohanják meg a kételey, csakugyan annak született-e, aminek tartják. De hát melyik vérbeli alkotóban nem merülnek fel a belső küzdelmek során effajta kétségek? S nem ez is egyik jele-e annak, hogy igazi művészettel állunk szemben?

Szty Rezső

Gacs Gábor: Nagymaros - Надьмарош

Gacs Gábor: Fák tehennekkel - Arbres et vaches - Коровы среди деревьев

